

Modellen van daderbegeleiding: op weg naar een geïntegreerd model?

Abstract

Internationaal is er een toenemende invloed vast te stellen van de criminologische psychologie op daderbegeleiding. We denken hierbij aan de *What Works*-beweging die begin jaren negentig vanuit Canada is overgewaaid naar Engeland en talrijke andere landen. De *What Works*-benadering, gebaseerd op het *Risk-Needs-Responsivity (RNR)* model, is een belangrijke ontwikkeling in het streven naar dader re-integratie. Nochtans kreeg de toenemende toepassing van het RNR model kritiek en leek met de komst van het Good Lives Model een scholenstrijd uit te breken. Recentelijk wijzen verscheidene auteurs op het feit dat deze modellen per definitie hybride zijn, en het beter is om beide modellen complementair op te vatten. Deze nieuwe verworven inzichten geven alvast aanleiding tot de ontwikkeling van nieuwe kaders en de aanzet voor een nieuwe generatie van risicotaxatie-instrumenten.

In dit artikel wordt op een synthetische wijze een overzicht gegeven van beide modellen van daderbegeleiding en worden recente bevindingen en evoluties nader toegeelicht.

Kernwoorden: *Daderbegeleiding – Risk-Needs-Responsivity Model – Good Lives Model – What Works – desistance*

1. INLEIDING

Internationaal is er een toenemende invloed vast te stellen van de criminologische psychologie¹ op daderbegeleiding (in het Frans wordt er vaak verwezen naar *guidance*, in het Engels spreekt men eerder over *offender rehabilitation*). We denken hierbij aan de *What Works*-beweging die begin jaren negentig vanuit Canada is overgewaaid naar Engeland en talrijke andere Europese en niet-Europese landen. In deze *What Works*-literatuur wordt gezocht naar verklaringen voor het stoppen van criminaliteit ten gevolge van justitiële interventies. In hoofdzaak zijn dit cognitief gedragstherapeutische interventies die gericht zijn op het verminderen van recidive door middel van gedragsbeïnvloeding (Andrews & Bonta, 2006; McGuire, 2002). *What Works* is de afgelopen decennia een belangrijk onderwerp geweest van overwegend Angelsaksische

* Respectievelijk doctoraatsstudente en promotor van het doctoraat *Transformation of offender rehabilitation*, gekaderd in het GOA-project *Legitimate justice in times of insecurity. A Belgian and comparative European perspective*, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel. (aline.bauwens@vub.ac.be en sonja.snacken@vub.ac.be)

1 Nota: De forensische psychologie is een verzamelnaam voor enerzijds de 'criminologische psychologie' en anderzijds de 'gerechtelijke psychologie' (Goethals, 2007). De criminologische psychologie richt zich op delinquent gedrag, en in de brede zin ook op antisociaal gedrag en zoekt verklaringen voor criminaliteit op het niveau van de groep van delinquenten. Gerechtelijke psychologie, daarentegen, bestudeert niet enkel de dader, maar wordt ook toegepast op andere personen en groepen in het rechtsgebeuren (bijvoorbeeld: slachtoffers, getuigen, magistraten, gevangenispersoneel, enz.).

psychologen, criminologen en onderzoekers. De Engelstalige wetenschappelijke tijdschriften bulken uit van studies naar de recidivebeperkende werking van cognitief gedragstherapeutische interventies, en de daarbij noodzakelijk gehanteerde risicotaxatie instrumenten. Uit deze justitiële interventies distilleren Andrews en Bonta (2006) een aantal beginselen (o.a. *risk, needs, responsivity*) waaraan interventies moeten beantwoorden om daadwerkelijk recidive te verminderen.

De *What Works*-beweging brengt echter ook kritieken en reacties teweeg vanuit, onder andere, de *desistance*-benadering en de praktijk. De *desistance*-theorie legt de nadruk op het stoppen van criminaliteit zonder dat er een justitiële interventie heeft plaatsgevonden of waar de interventie geen directe aanleiding is geweest om te stoppen (Maruna e.a., 2004). *Desistance*-onderzoekers schuiven als alternatief model van daderbegeleiding het Good Lives Model (GLM) naar voren. Praktijkwerkers stellen zich, daarentegen, meer en meer de vraag hoe dit dominante Risk-Needs-Responsivity (RNR) model te rijmen valt met hun ervaringsgerichte manier van werken, daarbij vaak gebruik makend van een eclectische werkwijze.

Deze bijdrage kadert in een vergelijkende studie tussen Engeland en België naar de transformatie van daderbegeleiding. Gezien het beperkt aantal artikels in de Nederlandstalige criminologische vakliteratuur over diensten voor daderbegeleiding en de door hen toegepaste werkwijze, achten we het belangrijk een overzicht te geven van de overvloedige Engelse literatuur over *What Works* en de twee bovengenoemde justitiële modellen van daderbegeleiding. We beginnen met een korte inleiding over de transformatie van de visie op daderbegeleiding. Vervolgens leggen we het RNR model en het GLM naast elkaar en vergelijken we de oorsprong, de achterliggende filosofie die aan de grondslag ligt van elk model, de etiologische en methodologische veronderstellingen, en de implicaties voor de praktijk. We eindigen met een kritische evaluatie van het RNR model en het GLM en lichten recente onderzoeken toe, waarbij wordt ingegaan op mogelijke evoluties in de richting van een geïntegreerd model van daderbegeleiding.

2. VISIES OP DADERBEGELEIDING

De visie op daderbegeleiding vertoont, door de jaren heen, een slingerbeweging tussen enerzijds een geloof in versus scepticisme ten aanzien van rehabilitatie of resocialisatie. In de jaren '70 stond het strafrechtelijk beleid en de praktijk, in verschillende Angelsaksische en Scandinavische jurisdicties, in het teken van rehabilitatie van de individuele dader, met een visie gesteund op het geloof in zijn/haar verbeterbaarheid. De onbepaalde en disproportionele straffen die hieruit voortvloeiden werden sterk bekritiseerd door de *just desert*-beweging, die pleitte voor een beperking van de justitiële inmenging op basis van de ernst van de gepleegde misdrijven (von Hirsh, 1976). Daarenboven kwam de rehabilitatiegedachte begin jaren '80 onder vuur te liggen door de almaar stijgende criminaliteit en de kritieken op het gebrek aan effectiviteit van de interventies. De conclusie *Nothing Works* van Martinson (1974), betreffende behandelingsprogramma's tijdens de detentie, leidde tot een criminaliteitsbeleid dat opnieuw vanuit een sterk punitieve en neutraliserende invalshoek benaderd werd, waarin weinig ruimte was voor de ontwikkeling van rehabilitatieve interventies (Ferguson, 2002). De rehabilitatiegedachte duikt vervolgens terug op eind jaren '80, begin jaren '90,

2 Met uitzondering van Canada waar de rehabilitatiegedachte niet is weggeweest uit het criminaliteitsbeleid.

waarbij men spreekt over een hernieuwd geloof in de mogelijkheden die justitiabelen moeten krijgen om te (re)-integreren in de samenleving, gecombineerd met het *just desert* -proportionaliteitsprincipe (cf. neo-rehabilitationisme) (Cullen & Gilbert, 2000; Beyens, 2000).

Maar, stelt Garland (2001: 176) *"When rehabilitative interventions are undertaken today their character is rather different than before. They focus more upon issues of crime control than upon individual welfare, and are more 'offence-centred' than 'client-centred'"*. De (Angelsaksische) praktijk werkt niet langer aan resocialisatie en rehabilitatie vanuit een hulpverleningsrelatie volgens een cliëntgerichte benadering, maar stelt het beschermen van de maatschappij primordiaal, waarbij het terugdringen van recidive en een repressieve aanpak speerpunten van het veiligheids- en criminaliteitsbeleid worden. Garland voegt er aan toe dat de praktijk zich progressief ontwikkelde van een 'welzijnsmodel' naar een 'risicomodel', sterk beïnvloed door de *What Works*-benadering. Deze transformatie van daderbegeleiding stelt tegenover het één-op-één sociaal maatschappelijk werk nu groepswijze cognitief gedragstherapeutische interventies, gebaseerd op het RNR model. Deze verandering vinden we eveneens terug in de definities. Waar daderbegeleiding vroeger werd gedefinieerd vanuit het accent op het individueel welzijn van de justitiabele (zie Garland, 2001; McGuire, 2004b), dan wordt het in de *What Works*-benadering gedefinieerd als *"a systematic and evidence-based process by which actions are taken to work with the offender in custody and on release, so that communities are better protected from harm and re-offending is significantly reduced"* (UK Chief Officers of Probation, in Morgan & Owers, 2001, p.12).

Het RNR model van daderbegeleiding is momenteel het dominante paradigma in zowel Canada, Groot-Brittannië, Nieuw-Zeeland als Australië (Ward & Brown, 2004), en kent, via beleidsoverdracht³, een gestage verspreiding naar tal van andere (Europese) landen. Maar wat houdt het RNR model van daderbegeleiding exact in?

3. RISK-NEEDS-RESPONSIVITY MODEL

3.1. Oorsprong

Historisch gezien bouwt de *What Works*-benadering voort op utilitaristische en rationalistische stromingen in het strafrechtelijk denken. Binnen deze stromingen is de legitimiteit van het straffen voornamelijk gelegen in het creëren van een nuttig en toekomstig effect van het strafrechtelijk ingrijpen, gericht op reductie van criminaliteit (de Keijser, 2004).

Begin jaren '80 werd Martinson's *Nothing Works*-these steeds meer losgelaten. In 1979 analyseerde Martinson zelf zijn studie van '74 in het licht van de onderzoeken die sindsdien waren uitgevoerd. Hij nuanceerde zijn eerdere conclusie omdat zijn nieuwe analyse aantoonde dat sommige programma's inderdaad een positief effect hadden op recidivevermindering, terwijl andere programma's niet resulteerden in aantoonbare effecten. Martinson (1979: 253) besloot met *"the critical fact seems to be the conditions under which the program is delivered"*. In het midden van de jaren '90 ontstond een hernieuwde belangstelling voor de effectiviteit van programma's en interventies, mede aangewakkerd door Canadese onderzoeken over de effectiviteit van de behandeling

3 Beleidsoverdracht wordt door Dolowitz en Marsh gedefinieerd als *"een proces waarbij kennis over beleid, administratieve arrangementen, instituties en ideeën in één politiek systeem gebruikt wordt in de ontwikkeling van beleid, administratieve arrangementen, instituties en ideeën in een ander politiek systeem"* (Dolowitz & Marsh, 2000:5).

van seksuele delinquenten. In de vakliteratuur volgden alsmaar meer positieve conclusies over daderprogramma's (voor een uitgebreid overzicht zie McGuire, 2002). De meta-analyses en overzichtsstudies brachten beginselen aan het licht waaraan justitiële interventies moeten voldoen om recidive tegen te gaan. Deze *What Works*-beginselen werden in het RNR model van daderbegeleiding gegoten.

3.2. Achterliggende filosofie

De kerngedachte van het RNR model is dat het niet mogelijk is een vastomlijnde interventie te omschrijven die voldoende garanties biedt als middel tegen recidive bij de gehele populatie van delinquenten (van den Hurk & Nelissen, 2004). Wel zijn er voorwaarden die, als daaraan voldaan wordt, de kans vergroten dat een interventie succesvol is. Door middel van meta-analyses en overzichtsstudies leidden Andrews, Bonta en hun collega's uit de verschillende soorten programma's de beginselen van effectieve interventies af (de *What Works principles*⁴) (Andrews, Bonta en Hoge, 1990). Het risicobeginsel (*risk*) wijst erop dat de intensiteit van het aangeboden programma dient te worden afgestemd op de kans dat de justitiabele recidiveert; hoe hoger het risico op recidive, hoe intenser de interventie/behandeling. Vervolgens hanteert men het behoeftebeginsel (*needs*). De interventies moeten gericht zijn op dynamische risicofactoren, zijnde de beïnvloedbare factoren, waarvan bekend is dat deze recidive vergroten. Het derde beginsel, het responsiviteitsbeginsel (*responsivity*), suggereert dat interventies moeten aansluiten bij de leerstijl, mogelijkheden en motivatie van de justitiabele, met als gevolg een differentiatie van de interventie/behandelingsmethode. Recentelijk werd een vierde beginsel, het integriteitsbeginsel, toegevoegd. Om het succes van programma's zo min mogelijk afhankelijk te maken van individuele trainers wordt vereist dat interventieprogramma's goed beschreven en methodologisch onderbouwd moeten zijn. De interventies dienen bovendien gebaseerd te zijn op gedragstherapeutische en cognitief gedragstherapeutische beginselen, en op beginselen van sociaal leren (Goethals, 2007).

De achterliggende filosofie van het RNR model van daderbegeleiding is vierledig (Andrews & Bonta, 2006). Het eerste uitgangspunt is dat het hoofddoel van dit model de bescherming van de maatschappij en het vergroten van de veiligheid van de burger voorop stelt. Dit gebeurt hoofdzakelijk door recidivevermindering en schadebeperking ten opzichte van de maatschappij en het slachtoffer op de eerste plaats en ten opzichte van de justitiabele zelf en zijn/haar omgeving op de tweede plaats. Re-integratie van justitiabelen krijgt eveneens een plaats in dit model, maar is ondergeschikt aan het doel om de maatschappij te beschermen. Het tweede uitgangspunt stelt dat de vatbaarheid voor crimineel gedrag individueel sterk kan uiteen lopen. Factoren die wetenschappelijk reeds geassocieerd werden met het plegen van criminaliteit hebben betrekking op een breed spectrum van variabelen, waaronder biologische, psychologische, sociale, culturele, persoonlijke en situationele factoren. Het startpunt van elke interventie is een diagnose van individuele criminogene noden en individuele vaardigheidstekorten, en zal bijgevolg bestaan uit een systematische risicotaxatie en een risicoclassificatie voor elke justitiabele. Dit maakt dat de ontwikkeling en continue verfijning van gestructureerde risicotaxatie instrumenten en classificatiesystemen en de standaardisatie van de gebruikte instrumenten een cruciale rol spelen in dit model.

4 Het aantal *What Works principles* verschilt per auteur; gaande van drie, zes, tot zestien beginselen. In dit artikel volgen we de vier basisbeginselen, als dusdanig geformuleerd door Andrews & Bonta (2003, 2006).

Het derde uitgangspunt neemt aan dat de conceptualisering van het begrip 'risico' zich laat vertalen op individueel niveau. Anders gezegd, risicofactoren worden geïnterpreteerd als kwantificeerbare eigenschappen van een individu en zijn omgeving. Hoe hoger iemand scoort op het *risk assessment*, hoe hoger zijn criminogene noden zijn; hoe lager iemand scoort des te lager zijn criminogene noden. En het vierde en laatste uitgangspunt behandelt 'effectiviteit'. De voorkeur wordt gegeven aan strafrechtelijke interventies die effectief zijn, waarbij effectiviteit wordt gedefinieerd als een vermindering van recidive.

3.3. Etiologische en methodologische veronderstellingen

De componenten *risk*, *needs* en *responsivity* van het RNR model zijn opgebouwd vanuit een aantal etiologische en methodologische veronderstellingen. Het RNR model vertrekt niet vanuit één welbepaalde psychologische noch criminologische theorie, maar tracht vanuit een *bottom-up* strategie tot een ontwikkeling van theorievorming te komen en dit aan de hand van systematische en wetenschappelijke empirische bevindingen (Andrews & Bonta, 2006; Ogloff & Davis, 2004; Ward & Maruna, 2007). Begin jaren negentig brachten Andrews en Bonta in hun boek *Psychology of Criminal Conduct* (1994) een meta-analyse van studies naar effectiviteit van psychologische interventies binnen een justitieel kader. Dit werd over de jaren heen verfijnd en aangevuld, waarbij uiteindelijk drie subcategorische theoretische modellen werden ontwikkeld, met name: *the Psychology of Criminal Conduct Perspective* (PCC), *the General Personality and Social Psychological Perspective on Criminal Conduct* (GPSPP) en *the Personal Interpersonal Community-Reinforcement Perspective* (PIC-R) die tezamen het theoretische kader voor het RNR model vormen. Zonder afzonderlijk in te gaan op elk van deze submodellen kunnen we samenvatten dat het globale RNR model overwegend gebaseerd is op sociaal cognitieve leerprincipes (Bandura, 1977; McGuire, 2004a) die op hun beurt steunen op de differentiële associatietheorie van Sutherland (1947) en de operante conditioneringstheorie van Skinner (1938). In Sutherland's differentiële associatietheorie wordt beargumenteerd dat delinquent, antisociaal gedrag in relaties met andere personen wordt aangeleerd, terwijl Skinner's operante conditionering is gebaseerd op het principe dat wat geleerd wordt zal bijblijven via processen van bekrachtiging. De sociaal cognitieve leertheorie onderstreept het belang van aangeleerd gedrag waarbij niet alleen de sociale context maar ook cognitieve variabelen in rekening worden gebracht. Een tekort aan cognitieve vaardigheden beïnvloedt het ontstaan en het voortduren van crimineel gedrag. Andrews en Bonta identificeerden verder een aantal factoren die samenhangen met het criminaliteitsniveau en een verhoogd risico op delinquent gedrag en recidive. Deze criminogene factoren, in de literatuur ook bekend als de '*Big Four*', zijn antisociale cognities, een antisociaal netwerk, een verleden van antisociaal gedrag, en antisociaal persoonlijkheidscomplex. Later werd deze lijst aangevuld met vier andere criminogene behoeften. De '*Central Eight*' neemt naast de '*Big Four*' ook familie en huwelijksomstandigheden, school en/of werksituatie, vrije tijd en ontspanning en middelenmisbruik op in het model. Behalve één statische risicofactor (het gerechtelijk verleden) zijn alle andere criminogene factoren, opgenomen in het RNR model, dynamische risicofactoren. Deze – in de toekomst, gezien men er momenteel volop aan werkt – 'op empirie gesteunde theorie over oorzaken van criminaliteit' (op deze wijze gedefinieerd door Ward & Maruna, 2007: 69) zal gebaseerd zijn op de bovenstaande acht risicofactoren, hun onderlinge relatie en de relatie met het gepleegde misdrijf.

3.4. Implicaties voor de praktijk

Traditioneel maakten de (Angelsaksische) diensten van daderbegeleiding gebruik van een maatschappelijke werkmethodologie. Binnen het hulpverleningsproces werd vanuit een vertrouwensrelatie gezocht naar de drijfveren van het handelen van de dader. Die vertrouwensrelatie, samengevat in de traditionele slogan *'advise, assist and befriend'* (adviseren, bijstand en vriendschap verlenen), was van eminent belang voor de behandeling, de begeleiding en de re-integratie van de dader (Vanstone, 2004). Begin jaren '90 veranderde deze relatie volledig en werd de resocialisatiedoelstelling in het Engelse justitieel beleid teruggedrongen⁵ en vervangen door een sterk accent op het vergroten van veiligheid in de samenleving, met het beschermen van de maatschappij en het terugdringen van recidive als speerpunten van het beleid. Het geloof in de mogelijkheid gedrag te beïnvloeden door middel van de maatschappelijke werkbenedering werd verdrongen door de overtuiging dat een punitieve, meer controlerende benadering meer effect resorteert, en dat via risicomangement en gedragsverandering, gebaseerd op *What Works*-interventies, recidive beter kan voorkomen worden (Mair, 2004). Dit had tot gevolg dat de aandacht voor en het werken met de individuele dader naar de achtergrond verschoof, de criminologische psychologie de bovenhand kreeg op het maatschappelijk werk, en praktijkwerkers veel tijd investeerden (en nog steeds investeren) in het afnemen van risicotaxaties bij iedere dader. Bovendien sluit ook de nieuwe terminologie goed aan bij de veranderingen. Er wordt niet langer gesproken over 'sociaal werk met daders', maar over *'offender management'*, en de Engelse probatiedienst transformeerde tot de *National Offender Management Service*.

4. GOOD LIVES MODEL

4.1. Oorsprong

Het GLM werd opgezet als alternatief voor het onderzoek naar *risk assessment* en risicotaxaties en gaat ervan uit dat risicobeheersing een noodzakelijke, maar niet voldoende voorwaarde is voor dader re-integratie. GLM kadert in de *desistance*-benadering waarbij, zoals eerder vermeld, de nadruk ligt op het stoppen van criminaliteit zonder dat er een justitiële interventie heeft plaatsgevonden of waar de interventie geen directe aanleiding is geweest om te stoppen (Maruna e.a., 2004). Er bestaat echter een veelheid aan stromingen en theorieën over het stopzetten van een delinquente carrière, in de literatuur vaak opgedeeld in statische visies (o.a. maturatie- en ontwikkelingspsychologische stromingen) en dynamische visies (o.a. *desistance* als gevolg van bindingen, sociale en psychologische gebeurtenissen, cognitieve processen of de rol van de justitiabele zelf).⁶

Tony Ward en zijn collega's ontwikkelden het GLM parallel met de opkomst van de positieve psychologie, maar werden naar eigen zeggen niet beïnvloed door de principes van de positieve psychologie bij de ontwikkeling ervan. De positieve psychologie is een zeer recente stroming in de psychologie aangevoerd door de pioniers Martin Seligman en

⁵ Waarbij re-integratie niet meer gedefinieerd wordt vanuit een behandelingsperspectief, maar vanuit het verminderen van recidive.

⁶ Zie voor meer informatie de *desistance*-artikelen in Panopticon van Nuytiens, A., Christiaens, J. & Eliaerts, C. (2007). 'Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar desistance from crime bij persistente (jeugd)delinquenten' en Clonen, K. & Goethals, J. & Aertsen, I. (2009). 'Onderzoek naar het stopzetten van een criminele carrière. De waarde van narratieve analyse'.

Mihaly Csikszentmihalyi (2002) en manifesteert zich als aanvulling op de klassieke psychologie. In tegenstelling tot deze klassieke psychologie, waarbij de focus vooral ligt op psychische problemen en afwijkend gedrag, legt de positieve psychologie nadruk op de eigen kracht van individuen, alsook op technieken die het welbevinden kunnen bevorderen. De centrale *What Works*-vraag in het RNR model: “Wat zijn iemands criminogene noden en tekortkomingen?” wordt in het GLM vervangen door “Hoe kan iemands leven zinvol en betekenisvol worden?” (Ward & Stewart, 2003) en “Hoe kan iemand de relatie met zijn familie, zijn omgeving, en de samenleving opbouwen en/of bevorderen?” (Ward, 2002).

4.2. Achterliggende filosofie

De achterliggende filosofie van het GLM van daderbegeleiding is dat elke menselijke actie kan gezien worden als een poging om *primary human goods* (door ons vrij vertaald als primaire behoeften) te bereiken. Primaire behoeften zijn in wezen activiteiten, ervaringen of situaties die van belang zijn voor het individu, die hem tot voordeel strekken en zijn gevoel van geluk en voldoening vergroten (Whitehead e.a., 2007). Onderzoek binnen verschillende wetenschappelijke domeinen heeft aangetoond dat er minstens tien categorieën van primaire behoeften bestaan. Deze niet-exhaustieve lijst omvat een gezond leven, kennis, voortreffelijkheid in spel en werk, zelfstandigheid, innerlijke vrede, vriendschap, gemeenschap, spiritualiteit, geluk en creativiteit (Ward & Maruna, 2007). *Secondary goods* of *instrumental goods* (secundaire of instrumentele behoeften) kunnen het vervullen van deze primaire behoeften vergemakkelijken en worden daarom als hulpmiddelen beschouwd (voorbeelden zijn bepaalde vormen van werk of vriendschap). Binnen dit model wordt normoverschrijdend gedrag gezien als een inadequate, onaangepaste poging om één of meerdere van deze primaire behoeften te vervullen. In de behandeling en begeleiding van justitiabelen ligt de focus daarom niet enkel op de vermindering van het risico op recidive, maar tracht men ook de persoonlijke groei van de justitiabele te bevorderen. Deze bevordering gebeurt door de ontwikkeling van de benodigde capaciteiten om de door de justitiabele zelf bepaalde behoeften op een sociaal aangepaste en persoonlijk betekenisvolle manier te verwerven, waarbij er eveneens aandacht is voor terugvalpreventie. Waar het startpunt van het RNR model vertrekt vanuit individuele (vaardigheids)tekorten, vertrekt GLM vanuit een *strength-based approach*, zijnde de sterke eigenschappen en capaciteiten van de justitiabele. GLM is gericht op het versterken van de persoonlijke kracht en de draagkracht van de justitiabele. Dit betekent dat er, onder andere, aandacht is voor het verhogen van het zelfwaardegevoel, voor het aanleren van relationele, sociale en seksuele vaardigheden, voor het opnemen van verantwoordelijkheid, voor het bevorderen van de levenskwaliteit, enz.

4.3. Etiologische en methodologische veronderstellingen

De etiologische basisveronderstelling van het GLM baseert zich op de spanningstheorie. Deze benadering verklaart criminaliteit als reactie op een ontbrekende schakel tussen doelen, aspiraties en wensen die aan individuen als nastrevenswaardig worden voorgesteld en de middelen en mogelijkheden die de samenleving aanbiedt om deze doelen op een legitieme manier te bereiken (Merton, 1957). Het ontstaan van criminaliteit wordt niet enkel toegeschreven aan individuele tekortkomingen, maar ook aan factoren uit de bredere sociale context. GLM gaat uit van twee paden voor het plegen

van crimineel gedrag: een direct pad waarbij de justitiabele bepaalde primaire behoeften *direct* vervult door crimineel gedrag te stellen, en een indirect pad waarbij de justitiabele een misdrijf pleegt omdat dit *indirect* het najagen van een bepaalde primaire behoefte vergemakkelijkt. In GLM worden criminogene noden geïnterpreteerd als interne of externe obstakels voor het verkrijgen of het verwerven van primaire behoeften (Whitehead e.a., 2007).

4.4. Implicaties voor de praktijk

Voor de praktijkwerker die gebruik maakt van het GLM komt het er op aan om een juiste balans te vinden tussen enerzijds het welzijn en de welzijnsbevordering van de justitiabele en anderzijds de vermindering van het risico op recidive om op die manier de samenleving te beschermen. Omwille van het vaak gelijktijdig nastreven van meerdere primaire behoeften zal in dit model veel belang gehecht worden aan de cognitief motivationele aspecten van de justitiabele. Elke succesvolle interventie begint met het zich verdiepen in de motieven en motivatie van de justitiabele en het peilen naar zijn ontvankelijkheid voor verandering. Empathie en de vertrouwensband tussen de praktijkwerker en de justitiabele staan hierbij centraal. De praktijkwerker stelt samen met de justitiabele zijn *good lives* behandelingsplan op. Hiervoor identificeert hij moeilijkheden, risicofactoren, sterke eigenschappen en capaciteiten om vervolgens de interventies volledig af te stemmen op maat van de justitiabele. Het bevorderen van het welzijn gebeurt door, onder andere, het identificeren van primaire en secundaire behoeften, en deze te vertalen naar contextuele gegevens, gedrags- en levensstijlen. In overeenstemming met het RNR model worden ook deze interventies gekenmerkt door structuur en systematiek, maar in plaats van groepsinterventies is hier vooral aandacht voor individuele motivering, individuele begeleiding en *casemanagement*. *Case-management* wordt gedefinieerd als een aanvullende werkvorm voor de individuele opvolging van een justitiabele (het *casework*) én voor het stroomlijnen van relaties tussen justitie en andere diensten (justitieel *casemanagement*) (McNeill, 2008). Centraal in deze cliëntgerichte benadering staat de manier waarop iemand tegen zichzelf en zijn/haar relatie met de buitenwereld aankijkt. Het GLM pleit voor het geven van aandacht aan de voorkeuren van de justitiabele, zijn/haar talenten, en de omstandigheden en mogelijkheden die de leefsituatie volgens hem/haarzelf kunnen verbeteren. Met andere woorden, de justitiabele wordt gemotiveerd om actief mee te werken aan zijn/haar re-integratie en wordt aangespoord om de benodigde capaciteiten te ontwikkelen om belangrijke sociale en persoonlijke zaken en goederen op een acceptabele en pro sociale manier te kunnen bereiken. In deze benadering heeft men respect voor verschillen in waarden, normen en keuzes en aangezien het GLM er niet van uitgaat dat er één ideaal of aangewezen levensstijl bestaat, verkiest men de term 'Good Lives' boven de term 'Good Life' (Ward & Maruna, 2007).

5. DISCUSSIE

De *What Works*-benadering, met daarin het RNR model van daderbegeleiding, is een belangrijke ontwikkeling in het streven naar dader re-integratie. Een voortreffelijke verdienste van het RNR model is, zonder enige twijfel, dat er veel vooruitgang is geboekt op vlak van een betere onderbouwing van justitiële (groeps)interventies, dat er meer belang wordt gehecht aan opvolging, evaluatie, en protocollering van inter-

venties en dat de aandacht voor een integere, professionele uitvoering is gestegen (van den Hurk & Nelissen, 2004).

Nochtans kreeg de toenemende toepassing van het RNR model ook kritiek, en leek met de komst van het GLM een scholenstrijd uit te breken tussen de beide modellen van daderbegeleiding. Verschillende onderzoekers plaatsten kritische kanttekeningen bij zowel methodologisch wetenschappelijke aspecten van de *What Works*-benadering als bij de hierop gebaseerde uitvoeringspraktijk. Op deze kritische commentaren volgde een stroom van antwoorden en weerleggingen van de protagonisten Andrews en Bonta enerzijds, en Ward, *desistance*-collega's, en critici van het RNR model anderzijds. Hierbij dreigden ze verzeild te geraken in bijtende kritieken op elkaars model van daderbegeleiding (voor een meer uitgebreide analyse van de tekortkomingen van het RNR model: zie bijvoorbeeld van den Hurk en Nelissen (2004); gezien de zeer recente ontstaansgeschiedenis van het GLM zijn overzichtsanalyses nog niet voorhanden).

5.1. Evaluatie van de modellen van daderbegeleiding

Samengevat argumenteerden critici van het RNR model (o.a. Mair, 2004; Rex, 1999, 2001; Ward, 2002; Ward & Stewart, 2003; Ward & Maruna, 2007) dat dit model teveel focust op terugvalpreventie, risicomanagement en maatschappelijke veiligheid als ultiem doel van effectieve justitiële interventies, ten koste van andere (psychologisch) relevante factoren die noodzakelijk zijn om het welzijn van de justitiabele te bevorderen, alsook adequate zorg te voorzien zodat de justitiabele optimaal kan (re-)integreren in de samenleving. De *desistance*-resultaten tonen volgens Farrall (2004) aan dat men zich voor daadwerkelijke daderbegeleiding niet enkel kan richten op het versterken van humaan kapitaal (in de vorm van verbeterde cognitieve of arbeidsvaardigheden), maar eveneens moet investeren in sociaal kapitaal en economische behoeften van justitiabelen, via bemiddeling in gezins- en familiesituaties, en het ondersteunen van justitiabelen bij hun (her)intrede op de arbeidsmarkt, zorg en onderdak in de gemeenschap. Sociaal kapitaal⁷ wordt, door Coleman (1988), gedefinieerd als een set van hulpmiddelen (wederzijdse verplichtingen en verwachtingen, beschikbare informatie, normen en waarden, gezagsrelaties, informatiekkanalen, enz.) die individuen in een samenleving ter beschikking staan om bepaalde doelen te bereiken. Deze nieuwe inzichten uit het *desistance*-onderzoek worden, tot op heden, onvoldoende weerspiegeld in de *What Works*-benadering. Zich baserend op herstelrechtelijke principes, pleiten Maruna e.a. (2004) voor een transformatie van daderbegeleiding, waarin het zwaartepunt komt te liggen op de sterktepunten van de justitiabele en op beschermende factoren in plaats van enkel zijn/haar (criminogene) behoeften en risicofactoren in aanmerking te nemen. Vertaald naar de praktijk stellen o.a. Shover en Henderson (1995), Farrall (2004) en Farrall en Maruna (2004) voor dat de praktijkwerker zich niet enkel zou moeten toelagen op misdrijf gerelateerde factoren; beter zou zijn om zich te concentreren op de bredere context waarin de justitiabele zich bevindt, en te werken op *desistance* gerelateerde factoren (zoals bijvoorbeeld het belang van een tewerkstelling, het belang van (familie)relaties,...). Farrall besluit eveneens, op basis van zijn opvolgingsonderzoek van 200 justitiabelen, dat deze diensten in de toekomst zouden moeten nagaan hoe zij het

7 Het begrip 'sociaal kapitaal' is een bijzonder breed begrip. Zo wordt in collectieve zin over sociaal kapitaal gesproken, maar ook in individuele zin. De nadruk wordt soms gelegd op de sociale relaties zelf, maar evengoed op de voorwaarden voor deze sociale relaties. Voor een definitie van sociaal kapitaal in verband met dader re-integratie wordt naast de definitie van Coleman (1988) ook vaak de definitie van Putnam (1995) of Bourdieu (1986) terugggevonden (zie Farrall, 2004).

sociaal kapitaal van een justitiabele dermate kunnen verhogen om *desistance* mee te ondersteunen, en hoe zij *desistance* gerelateerde behoeften kunnen opnemen in hun dagelijkse praktijk.

De hoofdkritiek op het GLM is de zwakke empirische basis, te wijten aan een gebrek aan studies die exclusief gebruik maken van het GLM en aan valide, grootschalige kwantitatieve onderzoeksgegevens. Ook de kernvraag hoe ‘welzijn’ en primaire behoeften gekoppeld kunnen worden aan recidive en veiligheid biedt – tot op heden – geen sluitende antwoorden (Bonta & Andrews, 2003; Ogloff & Davis, 2004). GLM en *desistance* maken inderdaad eerder gebruik van kwalitatieve studies, waardoor verscheidene kritieken te plaatsen zijn onder het methodedebat over kwantitatief versus kwalitatief wetenschappelijk onderzoek.

Echter, van Swaaningen (2001) stelt dat criminaliteitsbeleid weliswaar wordt onderbouwd met wetenschappelijk onderzoek, maar het uiteindelijk bepaald wordt door ideologische keuzes en maatschappelijke condities. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de modellen van daderbegeleiding in een bredere maatschappelijke, politieke en penologische context dan stellen we vast dat deze niet plaats vond in een vacuüm. Het RNR model, gerechtvaardigd op gronden van *What Works*, werd gekoppeld aan de aanpak van stijgende criminaliteitscijfers en overbevolkte gevangenissen en was gericht op het verhogen van de effectiviteit van het overheidsbeleid inzake criminaliteitsreductie (Birgden, 2002; Ogloff & Davis, 2004). Toen pioniers, zoals bijvoorbeeld Andrews (1983) en Gendreau en Ross (1979), op grond van wetenschappelijke elementen benadrukten dat justitiële groepsinterventies betere resultaten in recidivevermindering opleverden dan opsluiting alleen, leidde dit - in de eerste plaats in de Angelsaksische landen – tot een hernieuwde belangstelling voor programma's en de effectiviteit van deze interventies. De beloofde en aangekondigde vermindering van het risico op recidive werd warm onthaald door politici en beleidsmakers, sloot naadloos aan bij de moderniseringsprogramma's van de verschillende nationale en lokale overheden begin jaren '90 en werd tezamen hoog op de *evidence-based* beleidsagenda geplaatst. Zowel het *What Works*- als het moderniseringsprogramma hadden immers gemeenschappelijke doelstellingen: het belang van *evidence-based* beleid aangevuld met evaluatieonderzoek, nadruk op kostenefficiëntie, effectiviteit, marktgerichtheid en rationaliteit (van den Hurk & Nelissen, 2004). Vanuit een penologisch perspectief situeert het RNR model zich binnen het paradigma van de 'nieuwe penologie'. Bij deze actuariële benadering van justitie ligt de nadruk op risicojustitie, waarbij het wel of niet ingrijpen bepaald wordt door de mate van het risico, met als andere centrale waarden: het voorspellen en beheersen van risico's, het beperken van schade, het opdelen in risicoklassen, het beheersen van risicogroepen, en het doelmatig organiseren van groepsinterventies. De achterliggende filosofie wordt deze van veiligheid en bescherming van de maatschappij ten koste van hulpverlening en resocialisatie (van Swaaningen, 2001).

De ontwikkeling van het GLM, begin 21ste eeuw en grofweg een vijftiental jaar na de beginfase van RNR, situeert zich in een andere maatschappelijke en penologische context. In tegenstelling tot het RNR model vond de ontwikkeling van Ward's GLM plaats op het moment dat een hernieuwde aandacht voor daderbegeleiding reeds op de kaart was gezet in de Angelsaksische wereld, en (gematigd) positieve resultaten werden geboekt. In plaats van verder te bouwen op het risico denken, plaatsten Ward en collega's de individuele dader, die in het RNR model op de achtergrond was verdwenen,

opnieuw centraal. Het GLM vormde een reactie op de ‘nieuwe penologie’, en zocht terug aansluiting bij de individuele welzijnsgerichte benadering. Een verschil met de welzijnsbenadering van weleer is dat aanhangers van het GLM het belang van risicoclassificaties niet ontkennen en het proportionaliteitsprincipe van het *just desert*-model mee opnemen in hun model van daderbegeleiding. Zij benadrukken eveneens het procesmatig en stapsgewijs karakter van *desistance*, terug te vinden in het GLM onder de vorm van een prosociale praktijk of prosociaal modelleren. Hoewel er geen eensluidende definitie bestaat van prosociaal modelleren wijst het op het proces en de manier van daderbegeleiding, waarbij de praktijkwerker zich engageert in een empathische, transparante relatie met de justitiabele daarbij gebruik makend van bepaalde technieken, zoals motivationeel interviewen, actief luisteren, het stellen van oplossingsgerichte vragen, enz. (Rex, 2000; Trotter, 2008).

5.2. Op weg naar een geïntegreerd model van daderbegeleiding?

Recentelijk wijzen verscheidene auteurs (o.a. Birgden, 2008; Bonta, 2008; Ward & Maruna, 2007) op het feit dat modellen van daderbegeleiding per definitie hybride zijn, en het een misverstand is om het RNR model en het GLM als tegenstrijdige modellen te beschouwen; beter zou zijn om deze modellen complementair op te vatten. Beide modellen trachten namelijk na te gaan welke methoden effectief zijn, waarbij hun aanpak gericht is op zowel criminogene als beschermende factoren (weliswaar in een verschillende volgorde van belang) en maken gebruik van dezelfde cognitief therapeutische technieken en vaardigheden, zoals bijvoorbeeld *modelling* (het goede voorbeeld geven), bekrachtiging en een stapsgewijze aanpak. Hier zou bij voorbeeld het principe kunnen gelden: hoe hoger het recidiverisico hoe meer methodetriangulatie⁸ men zou moeten kunnen inzetten.

De eenzijdige oriëntatie op het versterken van humaan kapitaal – althans bij de implementatie van *What Works* en volgens critici als Farrall – zonder te investeren in sociaal kapitaal en economische behoeften van justitiabelen, is strijdig met de oorspronkelijke bedoelingen van de grondleggers van *What Works* (van den Hurk & Nelissen, 2004). Rex (1999, 2001) stelt dat de grondleggers de *What Works*-interventies hoogstens zagen als aanvulling op of ondersteuning bij het verminderen van sociale en economische oorzaken van criminaliteit. Ward en Maruna (2007: 173) besluiten dat: “*RNR is strongest where the GLM is weakest, and RNR is weakest where the GLM is strongest*”. Hiermee onderschrijven zij de sterke empirische basis van het RNR model, het nut van cognitief gedragstherapeutische (groeps)interventies en de implementatie van verschillende variabelen en leerprincipes in hun model, maar benadrukken zij dat de derde pijler van het RNR model, namelijk responsiviteit, sterker is uitgewerkt in het GLM en beklemtonen zij de positieve effecten van *casework* en een individuele aanpak, gebruik makend van *strength-based* behandelingsmethoden. Tot op heden is er, met uitzondering van het werk van Taxman e.a. (2003), geen onderzoek verricht naar *casework* in combinatie met het RNR model. Het gunstige resultaat van Taxman’s studie ‘*Reframing supervision with What Works principles*’ bevestigt het nut van verder onderzoek tot een optimale integratie van *casework* en cognitief gedragstherapeutische interventies.

8 Methodetriangulatie betekent het combineren van verschillende methoden (Denzin, 1970); in dit artikel gaat het over de combinatie van elementen uit het RNR model en het GLM.

Deze nieuwe verworven inzichten gaven alvast aanleiding voor de ontwikkeling van nieuwe kaders, paradigma's en de aanzet voor een nieuwe generatie van risicotaxatie instrumenten.

Het door Birgden (2008) ontwikkelde 'normatief kader voor daderbegeleiding', bedoeld voor praktijkwerkers, plaatst het perspectief van mensenrechten naast daderbegeleiding. Met dit normatief kader legt zij de nadruk op de bescherming van de maatschappij door het vinden van de juiste balans tussen enerzijds de rechten van de gemeenschap (benadrukt in het RNR model) en anderzijds de rechten van de justitiabele (benadrukt in het GLM). Autonome beslissingen van de justitiabele staan centraal in dit kader. Wanneer een dader na overleg bijvoorbeeld niet wenst deel te nemen aan een programma dan dient dit ook eerbiedigd te worden. Uitzondering hierop is echter wanneer het een dader betreft met een hoog risico op een ernstig misdrijf, in welk geval de rechten van de samenleving het overwicht halen (Birgden, 2008: 465).

In zijn rapport *'Towards effective practice in offender supervision'* plaatst McNeill (2008, 2009) *desistance* als het hoofddoel van daderbegeleiding, en stelt hij voor dat de betrokken diensten, praktijkwerkers en onderzoekers samen nagaan hoe *desistance* in de praktijk ondersteund kan worden. Voortbouwend op het '*desistance* paradigma' voorziet McNeill (2006) een ruime plaats voor *casemanagement* in het *desistance*-proces, en situeert hij cognitief gedragstherapeutische interventies als één onderdeel van *casemanagement*. Ook studies van Burnett en McNeill (2005), Porporino en Fabiano (2008) en Raynor (2004) onderschrijven het belang van *casemanagement* met justitiabelen aan de hand van empirische resultaten en ijveren voor een uitbreiding van hun onderzoek naar grootschalige studies.

Opvallend is dat ook Bonta en Wormith recentelijk het idee opperden om voor risicotaxatie instrumenten niet langer het hoofddoel te leggen op risico- en behoeftefactoren, maar een meer volledige evaluatie van persoonlijke karakteristieken van cliënten op te nemen, gericht op "*responsivity, strengths, idiosyncratic risk factors and their integration into casemanagement strategies*" (2008: 148).

6. CONCLUSIE

Uit bovenstaande kunnen we besluiten dat het onderzoek naar modellen van daderbegeleiding belangrijke implicaties inhoudt voor het werk van de betrokken diensten en de manier waarop men omgaat met justitiabelen. Deze in hoofdzaak Angelsaksische ontwikkelingen zijn echter ook in ieders belang. Beleidsoverdracht van het dominante RNR model en in mindere mate het GLM is namelijk reeds via verschillende vormen van 'indringendheid' (Dolowitz & Marsh, 1996) terug te vinden op menig veiligheids- en criminaliteitsagenda. Bijvoorbeeld, via emulatie (het overnemen van een beleid met enkele minimale aanpassingen) werd het RNR model in Nederland, sinds 2005, het dominante paradigma; via hybridisering (integratie van het beleid van twee landen in één nieuw geheel) van het RNR model met het bestaande criminaliteitsbeleid pasten de Scandinavische landen eerst hun alcoholgerelateerde programma's aan om later ook risicotaxatie instrumenten en justitiële interventies in te zetten voor andere specifieke doelgroepen. In België vinden we, zeker in de behandeling en begeleiding van seksuele delinquenten, sporen terug van het RNR model, maar ook van het GLM, gesteund op de systeemtheorie. De Belgische situatie zal evenwel het voorwerp uitmaken van een latere publicatie.

BIBLIOGRAFIE

- ANDREWS, D. (1983). 'The assessment of outcome in correctional samples', In M. LAMBERT, E. CHRISTENSEN and S. DeJULIO (Eds.) *The Measurement of Psychotherapy Outcome in Research and Evaluation* (pp. 160-201), New York: Wiley.
- ANDREWS, D. & BONTA, J. (2003, 2006). *The psychology of criminal conduct* (3th, 4th edition), Cincinnati: Anderson.
- ANDREWS, D., BONTA, J. & HOGE, R. (1990). 'Classification for effective rehabilitation. Rediscovering Psychology', *Criminal Justice and Behavior*, 17, (1), 19-52.
- BANDURA, A. (1977). *Social learning theory*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*, Brussel: VUBPress.
- BIRGDEN, A. (2002). 'Therapeutic jurisprudence and 'Good Lives': a rehabilitation framework for corrections', *Australian Psychologist*, 37, (3), 180-186.
- BIRGDEN, A. (2008). 'Offender rehabilitation: a normative framework for forensic psychologists', *Psychiatry, Psychology and Law*, 15, (3), 450-468.
- BONTA, J. & ANDREWS, D. (2003). 'A commentary on Ward and Stewart's model of human needs', *Psychology. Crime & Law*, 9, (3), 215-218.
- BONTA, J. & WORMITH, S. (2008). 'Risk and need assessment', In G. McIvor & P. Raynor (Eds.), *Developments in social work with offenders. Research highlights in social work 48* (pp. 131-152), London: Jessica Kingsley.
- BURNETT, R. & McNEILL, F. (2005). 'The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime', *Probation Journal*, 52, (3), 247-268.
- CLONEN, K., GOETHALS, J. & AERTSEN, I. (2009). 'Onderzoek naar het stopzetten van een criminele carrière. De waarde van narratieve analyse', *Panopticon*, 30, (1), 9-30.
- COLEMAN, J. (1988). 'Social capital in the creation of human capital', *American Journal of Sociology*, 94 (suppl.), 95-120.
- CULLEN, F. & GILBERT, K. (2000). 'Reaffirming rehabilitation', In A. von Hirsch and A. Ashworth (Eds.), *Principled sentencing. Readings on theory and policy* (2nd edition) (pp. 20-25), Oxford: Hart Publishing.
- DE KEUSER, J. (2004). 'Doelen van straf. Morele theorieën als grondslag voor een legitieme strafrechtpleging', In B. VAN STOKKOM (Ed.), *Straf en Herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden* (pp. 43-65), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- DENZIN, N. (1970). *The research act in sociology*. London: Butterworth.
- DOLOWITZ, D. & MARSH, D. (1996). 'Who learns what from whom: a review of the policy transfer literature', *Political Studies*, 44, (2), 343-357.
- DOLOWITZ, D. & MARSH, D. (2000). 'Learning from abroad: the role of policy transfer in contemporary policy making', *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, 13, (1), 5-24.
- FARRALL, S. (2004). 'Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused', In S. MARUNA & R. IMMARIGEON (Eds.), *After crime and punishment. Pathways to offender reintegration* (pp. 57-84), Cullompton: Willan Publishing.
- FARRALL, S. & MARUNA, S. (2004). 'Desistance-Focussed Criminal Justice Policy Research: Introduction to a Special Issue on Desistance from Crime and Public Policy', *Howard Journal of Criminal Justice*, 43, (4), 358-367.
- FERGUSON, J. (2002). 'Putting the 'what works' research into practice. An organizational perspective', *Criminal Justice and Behaviour*, 29, (4), 472-492.
- GARLAND, D. (2001). *The culture of control: crime and social order in contemporary society*, Oxford: University Press.

- GENDREAU, P. & ROSS, R. (1979). 'Effective correctional treatment: bibliotherapy for cynics', *Crime and Delinquency*, 25, (4), 463-489.
- GOETHALS, J. (2007). *Psychologie en delinquentie: een inleiding in de criminologische psychologie*, Leuven: Acco.
- MAIR, G. (2004). 'The origins of what works in England and Wales: a house built on sand?', In G. MAIR (Ed.) *What matters in probation*. (pp. 12-33), Cullompton: Willan Publishing.
- MARTINSON, R. (1979). 'New findings, new views: a note of caution regarding sentencing reforms', *Hofstra Law Review*, 7, 243-258, in J. GOETHALS (2007). *Psychologie en delinquentie: een inleiding in de criminologische psychologie*, Leuven: Acco.
- MARUNA, S., IMMARIGEON, R. & LeBel, T. (2004). 'Ex-offender reintegration: theory and Practice', In S. MARUNA & R. IMMARIGEON (Eds.), *After crime and punishment: pathways to offender reintegration* (pp. 3-27), Cullompton: Willan Publishing.
- MCGUIRE, J. (2002). *Offender rehabilitation and treatment: Effective programmes and policies to reduce re-offending*, Chichester: John Wiley & Sons.
- MCGUIRE, J. (2004a). *Understanding psychology and crime*, Maidenhead: McGraw-Hill.
- MCGUIRE, J. (2004b). 'Commentary: promising answers, and the next generation of questions', *Psychology, Crime & Law*, 10, (3), 335-345.
- McNEILL, F. (2006). 'A desistance paradigm for offender management', *Criminology & Criminal Justice*, 6, (1), 39-62.
- McNEILL, F. (2008). *Toward effective practice in offender supervision*, Glasgow: the Scottish Centre for Crime and Justice Research, report 01/09, 58 p.
- McNEILL, F. (2009). 'What Works and what's just?', *European Journal of Probation*, 1, (1), 21-40.
- MERTON, R. (1957). *Social Theory and Social Structure*, Glencoe: Free Press.
- MORGAN, R. & OWERS, A. (2001). *Through the Prison Gate: a joint thematic review by HM Inspectorates of Prisons and Probation*, London: HM Inspectorates of Prisons.
- NUYTIENS, A., CHRISTIAENS, J. & ELIAERTS, C. (2007). 'Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar desistance from crime bij persistente (jeugd)delinquenten', *Panopticon*, 28, (2), 41-56.
- OGLOFF, J. & DAVIS, M. (2004). 'Advances in offender management and rehabilitation: contribution of the risk-needs-responsivity approach', *Psychology, Crime & Law*, 10, (3), 229-242.
- PORPORINO, F. & FABIANO, E. (2008). 'Case managing offenders within a motivational framework', In G. McIvor & P. Raynor (Eds.), *Developments in social work with offenders. Research highlights in social work 48* (pp. 184-211), London: Jessica Kingsley.
- RAYNOR, P. (2004). 'Rehabilitative and reintegrative approaches', In A. BOTTOMS, S. REX & G. ROBINSON (Eds.), *Alternatives to prison: options for an insecure society* (pp. 195-223), Cullompton: Willan Publishing.
- REX, S. (1999). 'Desistance from Offending: Experiences of Probation', *The Howard Journal of Criminal Justice*, 38, (4), 366-383.
- REX, S. (2000). 'A new form of rehabilitation', In A. VON HIRSCH and A. ASHWORTH (Eds.). *Principled sentencing. Readings on theory and policy* (2nd edition) (pp. 34-41), Oxford: Hart Publishing.
- REX, S. (2001). 'Beyond cognitive-behaviouralism? Reflections on the effectiveness literature', In A. BOTTOMS, L. Gelthorpe and S. Rex (Eds.) *Community penalties: change and challenges* (pp. 67-86), Cullompton: Willan Publishing.
- SHOVER, N. & HENDERSON, B. (1995). 'Repressive crime control and male persistent thieves', In H. BARLOW (Ed.) *Crime and public policy* (pp. 227-246), Oxford: Westview Press.

- SKINNER, B. (1938). *The behavior of organisms*, New York: Appleton-Century-Crofts.
- SUTHERLAND, E. (1947). *Principles of criminology*, Philadelphia: Lippincott.
- TAXMAN, F., SHEPARDSON, E. & BELLO, M. (2003). 'Reframing supervision with "what works" principles: An implementation guideline. Paper presented at the Annual conference of the International Community Corrections Association', In BONTA, J., RUGGE, T., SCOTT, T.-L., BOURGON, G., YESSINE, A. (2008). 'Exploring the black box of community supervision', *Journal of Offender Rehabilitation*, 47, (3), 248-270.
- TROTTER, C. (2008). 'Pro-social modelling', In G. McIVOR & P. RAYNOR (Eds.), *Developments in social work with offenders. Research highlights in social work* 48 (pp. 212-223), London: Jessica Kingsley.
- VAN DEN HURK, A. & NELISSEN, P. (2004). "'What works". Een nieuwe benadering van resocialisatie van delinquenten', *Sancties*, 5, 280-297.
- VAN SWAANINGEN, R. (2001). 'Criminaliteitsbeleid en risicobeheersing', In E. LISSENBERG, S. VAN RULLER en R. VAN SWAANINGEN (Eds.) *Tegen de regels IV: een inleiding in de criminologie* (pp. 277-292), Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- VANSTONE, M. (2004). *Supervising offenders in the community. A history of probation theory and practice*, Ashgate: Aldershot.
- VON HIRSH, A. (1976). *Doing justice: the choice of punishments*. New York: Hill & Wang.
- WARD, T. (2002). 'The management of risk and the design of good lives', *Australian Psychologist*, 37, (3), 172-179.
- WARD, T. & BROWN, M. (2004). 'The Good Lives Model and conceptual issues in offender rehabilitation', *Psychology, Crime & Law*, 10, (3), 243-257.
- WARD, T. & MARUNA, S. (2007). *Rehabilitation (Key ideas in criminology series)*, London: Routledge.
- WARD, T. & STEWART, C. (2003). 'Criminogenic needs and human needs: a theoretical model', *Psychology, Crime & Law*, 9, (3), 219-224.
- WHITEHEAD, P., WARD, T. & COLLIE, M. (2007). 'Time for a change. Applying the Good Lives Model of rehabilitation to a high-risk violent offender', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51, (5), 578-598.